

Дзикович О. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Бут А. С.

студентка 3 курсу факультету лінгвістики,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРО ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНТЕРЕС ДО РИТОРИЧНИХ ЗАПИТАНЬ

«У повсякденному розумінні існує багато можливих вживань слова *запитання*, отже те, що розуміється під цим поняттям не може бути чітко дефінійованим», – таку загальну оцінку дає Дітер Вундерліх лінгвістичному явищу, про яке йде мова» (3, с. 181). Якщо абстрагуватися від цієї сутності і наділити це поняття прикметником *риторичний*, то ясності щодо того, що конкретно мається на увазі під риторичним запитанням, стане ще менше. Поняття риторичного запитання – ще більш розмите, ніж поняття запитання. Термінологічне визначення риторичного запитання передбачає і помилково припускає, що воно є окремим, вузько окресленим і чітко визначеним видом питання. Така термінологічна неточність призводить до відповідної невірної оцінки риторичних запитань. Риторичне запитання не утворює окремих типів питального речення, воно принципово відрізняється від типів питальних речень, у яких функція та обсяг чітко визначені.

Марсель Перенек прямо вказує на стан речей: «Той факт, що риторична цінність питального речення залежить здебільшого від мовленнєво-ситуативних параметрів, робить проблематичною його лінгвістичну репрезентацію [...]. Крім того, існує інша проблема: риторичність не є бінарною, це означає, що запитання не можуть бути класифіковані як риторичні та нериторичні (2, с. 112).

Вище сказане можна проілюструвати на прикладі: Чітко визначено, що класичне альтернативне запитання завжди обумовлює відповідь у вигляді полярної схеми *так/ні* і, таким чином, є семантично однозначно детермінованим (1, с. 223).

Питання «Сьогодні вівторок?» може мати однозначну відповідь «так» або «ні» і в будь-якому випадку спрямоване на отримання інформації в діалогічному мовленні. Відповідь «ні» буде в тому випадку, якщо сьогодні, дійсно, не вівторок. Це ж саме запитання може бути риторичним, натомість, і може бути реалізоване по-іншому в системі координат мовця; відповідно, воно не є детермінованим і не матиме чіткої схеми відповіді *так/ні*. Таким чином, запитання «Сьогодні вівторок?» може бути висловлене риторично, якщо в конкретному ситуативному контексті розмови з боку мовця А і слухача В зрозуміло, що сьогодні не вівторок. Риторичність буде допущена у постановці цього питання, якщо, наприклад, А і В є батьком і сином, і дитина вимагає чогось (подія X) в понеділок, що зазвичай виконується тільки у вівторок. У цьому випадку необхідно розцінювати цю ситуацію як колективне знання про те, що А і В знають, що а) сьогодні не вівторок і б) подія X за домовленістю відбувається тільки по вівторках. Цей простий приклад демонструє, що риторичні запитання не існують, як самостійний тип запитань, а є складним явищем, яке, залежно від контексту, складається з усіх можливих типів запитань. Цей приклад також показує, що риторичні запитання мають розмиті межі, які встановлюються ситуативним контекстом; існування такого поняття, як «риторичне запитання» обмежується континуумом від «умовно контрольованих» запитань до повністю риторичних запитань (2, с. 112).

Термін *риторичне запитання* є настільки ж загальнозживаним, наскільки й малопоширеним. У розумінні більшості ораторів усі риторичні запитання об'єднує те, що їх висловлення не спрямоване на те, щоб адресат дав відповідь. Таким чином, як питальні дії вони не спрямовані на вирішення питальної ситуації. Відповідно до повсякденного сприйняття, риторичні запитання не є справжніми інтерогативами. Вони не вимагають відповіді. Скоріше, вони припускають, що відповідь вже прихована в самому запитанні. Більшість граматик визначають риторичне запитання як несправжнє питання саме за цією дуже широкою і розпливчастою схемою, не з'ясовуючи комунікативного значення такого несправжнього запитання.

Розглянемо інший приклад: «Хіба це не гарна машина?» Це питання – формально альтернативне – спрямоване не на відповідь у сенсі отримання інформації за принципом полярності *так/ні*, а на досягнення згоди і таким чином виконує певну комунікативну функцію, яку не виконало б адекватне висловлювання у формі констатації/ствердження «Гарна машина!»

Як перше, так і друге висловлювання про машину виражають одну й ту саму пропозицію, але виконують різні комунікативні функції. Таким

чином, риторичні запитання – це лінгвістичні висловлювання, які мають зовнішню форму запитання, але виконують мовленнєву дію, відмінну від питальної. Отже, вони можуть бути лінгвістично інтегровані в поняття мовленнєвої дії. Однією з можливих концепцій є розуміння риторичних запитань як непрямих мовленнєвих актів та їх опис і визначення у такий спосіб. Перспективність таких досліджень полягатиме у визначення риторичного запитання як імпліцитного ствердження.

Список використаних джерел:

1. Bußmann, Hadumod (Hrsg.) (2002): Lexikon der Sprachwissenschaft. 3., aktualisierte und erweiterte Auflage. Stuttgart. 223
2. Pèrennec Marcel: Partikeln und rhetorische Fragesätze. In: Schecker, Michael (Hrsg.) (1995): Fragen und Fragesätze im Deutschen. Tübingen. 112.
3. Wunderlich Dieter (1976): Studien zur Sprechakttheorie. 1. Auflage. Frankfurt am Main. 181.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-281-7-14>

Дідур Л. С.

*викладач кафедри суспільних наук,
Одеський національний медичний університет*

МОВНІ ПОКРУЧІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Освіта належить до найважливіших напрямів державної політики України. Позиціонуванням демократичної держави, інтелектуальним портретом українського народу, його душі є стовідсоткове функціонування державної мови, зокрема у закладах вищої освіти. Україна потребує не лише кваліфікованих фахівців, а й освічених людей, які на високому рівні володіють державною мовою, знаннями з історії і культури України; людей, які є носіями загального культурного багажу. Адже, молодіжна спільнота є фундаментом, основою майбутнього країни, її ідентичності та незалежності. Ми ж в свою чергу вбачаємо розроблення шляхів підвищення комунікативної потужності української мови та утвердження її державних позицій в освітньому просторі.

Термін «мовна ситуація» [2, с. 8] є одним з ключових у соціолінгвістиці й одночасно предметом її вивчення. Описом мовної